

Hrvoje KEKEZ – Krešimir REGAN, **Zrin. Srednjovjekovno sijelo knezova Babonića i Zrinskih: tvrdi grad, urbana aglomeracija i posjed**, Srednja Europa, Zagreb, 2020., 278 str.

U izazovnoj 2020. godini, koja je bila obilježena pandemijom Covid 19, te posljedično tomu iznalaženjem novih načina rada i djelovanja, a čega nije ostala pošteđena ni akademska zajednica, iz tiskarske je preše izašla monografija *Zrin. Srednjovjekovno sijelo knezova Babonića i Zrinskih* izv. prof. dr. sc. Hrvoja Kekeza s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta i dr. sc. Krešimira Regana, znanstvenog savjetnika Leksikografskog zavoda Miroslava Krležu u Zagrebu. Izdavač je izdavačka kuća Srednja Europa, koja se specijalizirala u izdavanju historiografskih radova, dok su recenzenti dr. sc. Zoran Ladić i dr. sc. Krešimir Kužić.

Knjiga je uz uvodno, podijeljena na još šest poglavlja te zaključna razmatranja, u kojima autori slijedeći aktualne tendencije u historiografiji kroz intradisciplinarni pristup obrađuju tvrdi grad Zrin i njegov posjed na razmeđu srednjovjekovlja i ranog novog vijeka. U Uvodu autori naglašavaju važnost Zrina kroz povijest te primjećuju da »s obzirom na izgled i (ne)naseljenost Zrina... današnji bi putnik teško mogao percipirati koliko su to naselje i taj prostor bili važni i razvijeni tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka«. Kao osnovni cilj rada, autori uzimaju »predstaviti i u određenoj mjeri produbiti dosadašnje spoznaje o tvrdom gradu Zrinu«. U pregledu izvora izdvajaju više skupina izvora, u prvom redu pisane izvore koji se čuvaju u javnim i privatnim arhivima unutar i izvan Republike Hrvatske, a posebnu pažnju daju pisanim izvorima o fortifikacijskim strukturama tvrdog grada Zrina, redom iz 16. stoljeća, kada je utvrda predstavljala važnu točku u formiranju obrane pred osmanskim ugrozom. No, autori ne staju samo na tim izvorima nego naglašavaju i važnost slikovnih izvora, neovisno o tome jesu li perspektivni ili vedutni. Unutar te skupine izvora zasebno obrađuju tlocrte, od kojih je najstariji iz polovine 16. stoljeća, crteže te naposljetku fotografije, koji svjedoče o stanju i izgledu pojedinih dijelova kompleksa zrinskog grada od 16. stoljeća do 20-ih godina 20. stoljeća. Nakon pregleda izvora slijedi pregled literature te kao zasebno potpoglavlje pregled arheoloških istraživanja i konzervatorskih radova na tvrdom gradu Zrinu.

Za razumijevanje razvoja zrinske aglomeracije neophodno je osvrnuti se na smještaj i prometnu povezanost. Autori navode da je pozicija Zrina strateški izuzetno dobro odabrana, na obodu doline rijeke Une uz važne prometne pravce koji su povezivali panonski prostor i istočnojadransku obalu još u antičkim vremenima, a svoj su komunikacijski značaj zadržali i u razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.

Naredno je poglavlje, naslovljeno »Povjesnica tvrdoga grada Zrina«, pregled povijesti Zrina u najvažnijim trenucima grada, počevši od vremena knezova Babonića, prvih poznatih gospodara Zrina, potom knezova Zrinskih, koji posjedom gospodare od 1347. godine, kada vlasnikom istoga postaje knez Juraj I. iz roda Šubića Bribirskih, rodonačelnik kasnijih knezova Zrinskih. Upravo je razdoblje druge polovice 14. stoljeća doba sukoba sa susjedima, ponajprije knezovima Blagajskim, Kostajničkim, Krupskim i cistercitskom opatijom u Topuskom, koji će se nastaviti i u nesigurnim vremenima početka 15. stoljeća. U narednom

potpoglavlju autori obrađuju zrinski posjed za osmanske ugroze, odnosno od kraja 15. stoljeća do 1577. godine, kada Zrin i obližnji kaštel Gvozdansko padaju u osmanske ruke.

Interdisciplinarna usmjerenost autora posebice je vidljiva u poglavlju »Tvrđi grad Zrin – arhitektonski sklop«, u kojem se prožimaju povijesne, arhitektonske i povijesno-umjetničke spoznaje o gradu Zrinu. Posebnu vrijednost toga poglavlja čine izobilni slikovni prilozi. Autori donose podatke o arhitektonskim sklopovima Zrina, poput jezgre, bedema, ulaza, južne branič-kule, trapezaste kule – bastiona, utvrđenoga podgrađa i unutrašnjih građevina te dvorske kapele. Zaključuju da je Zrin tipičan primjer kasnogotičkog vojnog graditeljstva, no da u svom stoljetnom nastajanju odražava promjene vojnih doktrina, ali isto tako uvjetovanost materijalnim mogućnostima gospodara kao i geostrateškim značenjem te su u izgradnji prepoznali sedam faza, od polovice 13. stoljeća do 1729. godine, kada utvrda doživljava posljednje veće promjene.

Polazeći od postavki akademika Tomislava Raukara o razvoju gradskih naselja na hrvatskim povijesnim prostorima, autori naglašavaju da Zrin u svom postanku slijedi zakonitosti nastanka gradova u širem kontinentalnom prostoru u kojem je kasnoantička urbana baština iščezla. Autori, nadalje uzimaju u obzir Christallerovu teoriju, kao i poglede Andrasa Kubinyja te razradu Kubinyjeve teorije Danijela Jelaša, dok posebnu pažnju posvećuju analizi nazivlja koje se koristi za stanovnike srednjovjekovnih gradova. Prema ispravama iz 14. stoljeća razvidno je da je srednjovjekovna urbana zrinska aglomeracija obuhvaćala grad i podgrađe naseljeno obrtnicima i trgovcima. Autori će obraditi i najveću »enigmu u dosadašnjim spoznajama o sakralnim objektima zrinske aglomeracije«, tj. ostatke kapele u podnožju tvrdoga grada, u kojoj su neki autori vidjeli ostatke franjevačkog samostana. No, dr. sc. Kekez i dr. sc. Regan ne prihvaćaju to mišljenje već na temelju komparacije s nekim drugim franjevačkim samostanima Pounja kao i kartografskih izvora pretpostavljaju da se samostan nalazio vrlo vjerojatno u središtu današnjega sela Vujanići. No, naglašavaju, tu tezu valja potvrditi rekognosciranjem na terenu i arheološkim iskapanjima.

Autori se, nadalje, bave zrinskim crkvama, odnosno crkvom Našašća Svetog Križa, nekađšnjom župnom crkvom zrinskog trgovišta te kasnogotičkom crkvom sv. Stjepana, koja će tijekom povijesti mijenjati titulare te je danas poznatija kao crkva sv. Marije Magdalene (sv. Margarete) na sjeverozapadnom rubu Zrina.

Autori se bave i genezom te procesima rasta zrinske aglomeracije. Primjećuju da je zrinska urbana aglomeracija tijekom razvijenog i kasnog srednjega vijeka imala monocentrični linearni rast. Prema Christallerovoj teoriji centraliteta zrinska je aglomeracija u razvijenom srednjem vijeku imala sve središnje funkcije naselja te zaključuju da se može tvrditi da je zrinska aglomeracija »bila jedno od najvažnijih urbanih naselja i to ne samo u donjem Pounju nego i u čitavoj srednjovjekovnoj Slavoniji«.

U narednom se poglavlju naslovljenom »Posjed Zrin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku« autori bave formiranjem i funkcioniranjem posjeda Zrina te utvrđama zrinskog vlastelinstva, u kojima donose pregled petnaest utvrda. Treba istaknuti da je za svaku utvrdu donesen tlocrt kao i hipotetska rekonstrukcija utvrde. Osim toga, poglavlje je bogato slikovnim priložima. Potom slijede poglavlja »Topografija posjeda Zrin« i »Sakralna topografija posjeda Zrin« te »Zaključna razmatranja«. Autori zaključuju kako je riječ »o gospodarski i društveno vrlo važnom, ako ne i ključnom prostoru hrvatske srednjovje-

kovne prošlosti«. Na kraju dolaze literatura, *Index nominum personaum*, *Index nominum locorum* te biografije autora.

Monografija *Zrin. Srednjovjekovno sijelo knezova Babonića i Zrinskih* Hrvoja Kekeza i Krešimira Regana vrijedan je prinos hrvatskoj historiografiji ponajviše zbog multidisciplinarnog pristupa te može poslužiti kao metodološki uzor ne samo za proučavanje područja srednjovjekovne Slavonije nego i ostalih hrvatskih povijesnih prostora.

Marino Martinčević